

MALİ ALDANMA*

Yazan: James M. Buchanan

Tercüme Eden: Gamze Asena AKGÖL

Arş.Gör.

İzmir Demokrasi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

E-mail: gamzeasena.akgol@idu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-4631-506X

GİRİŞ

Bu çalışmada, mali aldanmaların rolünü ele almadan önce, bireylerin karar alma süreçlerine ilişkin temel varsayımların açıklanması faydalı olacaktır. Şimdiye kadar yapılan analizde, bireylerin alternatifleri, fayda-maksimizasyonu davranışının gerektirdiği ölçüde doğru biçimde değerlendirdiği varsayılmıştır. Bu, yalnızca gözlemlenebilir reel büyüklüklerin önemli olduğu anlamına gelmemektedir. Eğer durum böyle olsaydı, kararlar üzerinde kurumsal etkiler var olamazdı. Daha önce belirtildiği üzere, kurumlar bilgiye yapılan yatırımlar, belirli sonuçların öngörülebilirlik derecesi, bireysel katılım motivasyonu ve seçim unsurlarının diğer bazı yönleri üzerinde, davranışa yanıltıcı unsurlar katmaksızın etkide bulunabilir. Bu bölümde ise, mali aldanmalara olanak tanınmakta ve çeşitli mali kurumların bu tür aldanmaları yaratmadaki etkileri incelenmektedir.

Cehalet ve/veya belirsizlik karşısındaki davranış ile aldanma durumundaki davranış arasındaki farklılıklar oldukça incedir. Her iki durumda da söz konusu olgular bulunmadığında davranış aynı şekilde gerçekleşmeyecektir. Seçim yapan kişi, alternatifler hakkında yeterli bilgiye sahip değilse ve belirsizlik içerisindeyse bu alternatifleri eksiz ve kusurlu biçimde kavramsallaştırmaktadır. Eğer birey bir aldanmadan etkileniyorsa, alternatifleri hatalı bir biçimde kavramsallaştırır. Bununla birlikte, seçim davranışı üzerindeki etkiler aynı olabilecektir. İlk bakışta, bu durumlardan ilkinin ikincisine kıyasla olasılıksal unsurlar açısından daha önemli olduğunu ileri sürmek makul görünmektedir. Ancak, çeşitli nedenlerden dolayı bu ayırım sonuçların belirlenmesine yardımcı olmayabilir. İlk olarak, aldanmanın

* Buchanan, J. M., (1967), Fiscal Illusion, in: *Public Finance in Democratic Process: Fiscal Institutions and Individual Choice*, ed. James M. Buchanan, Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 126-143.

kendisi reel olguları haklı göstereceğinden daha yüksek ya da daha düşük bir kesinlik beklentisi biçimini alabilecektir. İkincisi ve daha da önemlisi, göz önünde bulundurulması gereken olasılıksal unsurlar mutlaka öznel ve gözlemlenemezdir. Son olarak, aldanmalar hem iyimser hem de kötümser olabilmektedir¹.

Aldanma altında ortaya çıkan davranış zorunlu olarak irrasyonel değildir. Gerçek anlamda irrasyonel davranan bir iktisadi birim, tutarsız tercihler sergiler; fayda fonksiyonu sabit kalsa dahi, bu tercihler öyle bir biçimdedir ki dışsal bir gözlemci kararlarını öngöremez. Buna karşılık, yanılsama koşullarında hareket eden birey tutarlı davranış kalıpları gösterir; benzer tercih durumlarıyla farklı zamanlarda karşı karşıya kaldığında, “deneyim yoluyla öğrenme süreci” söz konusu yanılsamayı ortadan kaldırmadığı ve fayda fonksiyonunda ara dönemde bir kayma yaşanmadığı sürece, aynı kararı verme eğiliminde olur. Analitik düzeyde, dışsal gözlemci, yanılsamanın tercih davranışı üzerindeki etkilerini bildiği takdirde öngörüler geliştirebilir. Bu da şu anlama gelir: Bireyin yanılsama altındaki davranışı üzerine “teorik modelleme” yapmak mümkündür; ancak gerçekten irrasyonel davranış üzerine “teorik modelleme” yapılamaz².

¹ Ekonomistler açısından aldanma altında davranış, en çok “para aldanması” kavramıyla bilinmektedir. Bireylerin, reel değerler yerine para cinsinden değerler üzerinden seçim yaptığı varsayılmaktadır. Örneğin, sendikaların nominal ücret kesintilerini reddederken, fiyat enflasyonu yoluyla yaratılan reel ücret kesintilerini kabul etmeleri, bu tür bir davranışın kanıtı olarak gösterilmektedir. Ancak, bunun gerçekten aldanma altında davranışı yansıtıp yansıtmadığı burada tartışmanın konusu değildir.

² Bir bakıma, aldanma altındaki davranış, “mantıksal olmayan” davranıştır; bu da “mantıksal,” “rasyonel” ya da “irrasyonel” davranışlardan ayrılır. Buradaki kavram Pareto’ya aittir ve onun bu niteliği mali süreçte bireysel davranışlara atfetmesi kayda değerdir. Pareto’nun Sensini’ye yazdığı bir mektupta şöyle denilmektedir:

“Finans bilimiyle ilgilenmen çok yerinde. Bu alanda yapılacak her şey var. Buna bilim diyorlar, ama henüz sanat bile değil. Sorunu iki açıdan ele almak gerekir. Birincisi, senin de bahsettiğin saf bilim alanı. İkincisi ise sentez; somut olguları incelemek ve saf bilime dönüşebilecek düzenlilikler olup olmadığını keşfetmek. Acele etme. İstersen bazı monografiler yaz; fakat genel bilimsel boyutlara ilişkin olarak çalışmaların iyice olgunlaşmasını bekle. Asıl güçlük, tamamen yeni bir yapı inşa etmen gerekmesidir.”

“Şunu vurgulamak gerekir ki, yararlılığı maksimize etmeyi amaçladığı varsayılan vergi mükellefi, size olguların yalnızca bir kısmını, çoğu zaman da çok küçük bir kısmını verir. Vergi mükellefi, vergilerin ya da daha genel ve daha doğru bir ifadeyle birçok mali işlemin pek çok etkisini bilmez; dolayısıyla onun eylemleri, iktisat biliminin ele aldığı ve kuramının daha az güç olduğu türden mantıksal eylemler niteliğinde değildir. Bunun yerine, kuramı çok daha zor olan mantıksal olmayan eylemler niteliğindedir.” (Tarafımca çevrilmiştir.) G. Sensini, *Corrispondenza di Vilfredo Pareto*

Aldanma, birey tarafından algılandığı şekliyle alternatiflerin özelliklerinden kaynaklanır; irrasyonellik ise “zihnin” bir özelliğidir. Bu nedenle, bir bireyin çölde serap gördüğünde neden “su” gördüğünü “açıklayabiliriz.” Sanatçı ise gündelik duyuşsal algılara dair bilgisinden hareketle, yanılsamayı bilinçli olarak yaratabilir³. Açıktır ki, toplumsal tercih kurumları da yanılsamalar üretebilir ve bu kurumların söz konusu yönü incelemeye değer bir olgudur.

MALİYE TEORİSİNDE İTALYAN EKOLÜ

“Mali aldanma”nın daha kapsamlı bir şekilde analiz edilmemiş olması şaşırtıcıdır. Bireylerin mali tercihler yapmaya katılmak zorunda olduğu kurumlar, aldanma yaratan etkiler ortaya koyabilir ve bunlar, davranışları değiştirecek ölçüde önemli olabilir. Bununla birlikte, kavram modern kamu maliyesini oluşturan tartışma topluluğunun büyük ölçüde dışında kalmaktadır. Bu konuya temel bir katkı, yüzyılın başında önemli eserlerini yayınlayan İtalyan bilim insanı Amilcare Puviani tarafından yapılmıştır. Bu eserler, 1941’de ilk kez yayımlanan ve büyük beğeni toplayan incelemesinde Mauro Fasiani tarafından yeniden gündeme getirilene kadar, diğer İtalyanlar tarafından bile göz ardı edilmiştir⁴. Puviani’nin katkısı ancak 1950’li yıllarda daha geniş çapta kabul görmüş ve 1960’ta temel kitabının Almanca çevirisi yayımlanmıştır⁵. Puviani’nin İtalyan geleneği üzerine yazdığım makaledeki

(Padova, 1948), Mauro Fasiani, “Contributi di Pareto Alla Scienza Delle Finanze,” *Giornale Degli Economisti* (1949), s. 156’dan aktaran.

Pareto’nun, mali süreçteki davranışları karakterize eden mantıksal olmayan davranışlara teorisinin uygulanmasını dışlamadığını not etmek gerekir.

³ Sanatta aldanmanın önemine dair, alan dışındaki okuyucu için de ilgi çekici olan mükemmel bir değerlendirme için bkz. E. H. Gombrich, *Art and Illusion* (Londra: Phaidon Press, 1960).

⁴ Puviani’nin iki temel kitabı şunlardır: *Kamu Gelirlerinde Aldanma Teorisi* (Teoria Della illusione Nelle Entrate Pubbliche, Perugia, 1897) ve bunun genişletilmiş versiyonu olan *Mali Aldanma Teorisi* (Teoria Della Illusione Finanziaria, Palermo, 1903). Bu eserlerin içeriği, Mauro Fasiani’nin *Maliye Biliminin İlkeleri* (Principii di Scienza Delle Finanze), Cilt I (2. baskı; Torino, 1951) adlı çalışmasında ayrıntılı biçimde aktarılmış ve tartışılmıştır. Söz konusu eserin ilk baskısı ise 1941 yılında yayımlanmıştır.

⁵ Amilcare Puviani, *Kamu Maliyesinde Aldanmalar* (Die Illusionen in der Öffentlichen Finanzwirtschaft). Prof. G. Schmolders’in önsözüyle (Berlin, 1960).

tartışması, bildiğim kadarıyla, onun görüşlerinin İngilizce⁶ olarak mevcut tek özetidir. Ancak şu anda İngilizce çevirisinin tamamlanması için planlar yapılmaktadır⁷.

İtalya’da gelişen kamu maliyesi teorisi, İngilizce literatürdeki muadiliyle kıyaslandığında, siyasal kurumların yapısıyla çok daha yakından ilişkilidir. İtalyanlar, mali organizasyon üzerine yaptıkları tartışmaların hangi siyasal modeller çerçevesinde gerçekleştiğini ve analizlerinin hangi modeller için geçerli olduğunu açıklamada geleneksel olarak oldukça açık olmuşlardır. Bu yaklaşım, mali teori içinde iki paralel dalın oluşmasına yol açmıştır. Başlıca isimlerden bazıları, Francesco Ferrara, Antonio de Viti de Marco ve Mauro Fasiani, kendi çalışmalarını en az iki siyasal modeli kapsayacak şekilde genişletmişlerdir; bunlardan biri “demokratik”, “işbirlikçi”, “gönüllülük temelli” veya “bireyci” (bu terimler ayrı yazarlar tarafından farklı biçimlerde kullanılmaktadır), diğeri ise “zorba”, “monopolcü”, “elitist” veya “monarşik”tir.

Diğer bilim insanları, büyük ölçüde bu iki geniş ölçüde karşıt modelden birinde çalışmışlardır ve her iki modeli aynı anda geliştirme girişiminde bulunan önemli isimler dışında, İtalyan kamu maliyesi literatüründeki çeşitli çalışmalar bu iki kategoriye ayrılmaktadır. Puviani’nin kamu maliyesine yaklaşımı, Devlet’in “monopolcü” olduğu varsayımına dayanmaktadır. Puviani’nin katkısını tam olarak kavrayabilmek için bu siyasal modelin tartışılması gerekmektedir. Devlet veya siyasal birim burada Hegelci anlamda bağımsız, birey üstü bir varlık olarak düşünülmemektedir. Bu yönüyle, “monopolcü” model bile temel içeriği bakımından organik olmaktan ziyade bireyci bir karakter taşımaktadır. Bununla birlikte siyasal birim, evrensel katılımın varsayıldığı anlamda demokratik olarak düşünülmemektedir. Aksine devlet bir grubun, gücü elinde bulunduranların, başka bir grup üzerinde, yani hükmedilenler üzerinde iradesinin uyguladığı bir araç olarak görülmektedir. Bu özünde siyasetin bir güç teorisi, yani bir “egemen sınıf” modelidir. Bu bakımdan Marxist kavramla benzerlik göstermektedir, ancak içerik itibarıyla özel olarak Marxist değildir. Egemen sınıfın belirli ekonomik özelliklere sahip olması gerekmemekte ve ekonomik gerçeklik, yönetenler ile yönetilenler arasındaki sınırın çizilmesini zorunlu kılmamaktadır. Bu siyasal yaklaşım, Pareto ve Mosca tarafından daha kapsamlı biçimde geliştirilmiştir. Onlar, her an için

⁶ Bkz. Mali Teori ve Politik İktisat (Fiscal Theory and Political Economy) (Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 1960), ss. 59-64.

⁷ Bu çeviri, Illinois Üniversitesi’nden Charles Goetz’in gözetiminde gerçekleştirilmektedir.

yurttaşların iki gruba ayrılabilirliğini gözlemlemişlerdir: egemenler ve egemenlik altındakiler. Bu yaklaşım temelde, fiilen demokratik bir siyasal düzenin mümkünlüğünü reddetmeye dayanmaktadır.

Bu görüş ile siyasal sürece bakıldığında inşa edilecek teorinin işlevsel biçimde işleyen “bireyci” bir demokrasi görüşüne sahip olduğunda kurulacak olandan önemli ölçüde farklı olacağı görece kolay anlaşılmaktadır. Varsayımlar farklı olacak ve aynı olgular kümesine getirilen açıklamalar kesin bir biçimde ayrışacaktır. Nitekim bu durum Batılı ile Marxist yorumlar arasındaki güncel olaylara ilişkin karşıtlıklarda açık biçimde görülmektedir.

Egemen sınıf anlayışına göre mali yapı, tüm toplum adına karar alıcı konumda bulunan bu sınıfın, hükmedilen ya da yönetilen gruptan, kendi görmek istediği mal ve hizmetlerin sağlanması veya finanse edilmesi için kaynak sağlamasına imkân veren kurumsal bir araçtır. Egemen grup dar anlamda bencil olabilir de olmayabilir de. Yönetilen grubun üyeleri ise yalnızca içinde bulundukları koşullara tepki verebilir; doğrudan bir anlamda harekete geçme imkânları yoktur. Bu grup, öngörülebilir biçimde, egemen sınıfın kendilerine mali yükümlülükler dayatma çabalarına direnecek ve anlaşılır bir şekilde yöneticilerle iş birliği içinde olduklarının pek de farkında olmayacaktır. Bu nedenle egemenlerin amacı, yeterli gelir elde edilmesini güvence altına almakla tutarlı biçimde, yönetilen sınıfın direncini olabildiğince etkili bir şekilde en aza indirecek mali yapıyı düzenlemek ya da örgütlemek haline gelmektedir.

Bu bağlamda, maliye kuramcısının görevi; egemen sınıfın sistemi örgütlemeye, kamu ekonomisine ilişkin temel kararları almada gösterdiği davranışları açıklamak ve aynı zamanda yönetilen ya da sömürülen sınıfın vergi yükümlülüklerinin dayatılmasına verdiği tepkiyi ve gösterdiği direnci açıklamak durumundadır. Egemen sınıfın davranışını açıklamanın bir yolu, varsayımsal olarak kendini onların yerine koymak ve şu soruyu sormaktır: Eğer amaç, yönetilen grupların direncini ya da hoşnutsuzluğunu en aza indirmekse, hangi eylemlere başvurulmalıdır? Bu yaklaşım, Machiavelli’nin Prens’inde yer alan geleneğe aittir; bu, yaygın biçimde kullanılmış (ve yaygın biçimde yanlış anlaşılmış) bir yaklaşımdır. Puviani, mali örgütlenme teorisine şu soruyla yaklaşmıştır:

Eğer egemen grup, belirli bir gelir düzeyi için mükelleflerin direncini en aza indirmek isterse, mali sistemi nasıl örgütleyecektir? Puviani, egemen grubun gerçekten böyle bir soruyu sorduğunu ya da bu amaca doğrudan yöneldiğini

varsaymadığını açıkça belirtmiştir. Ona göre, karar alıcı otoritelerin davranışları büyük ölçüde, her bir tercih durumunda en az dirençle karşılaşılabilecek kısa vadeli yolun seçilmesi amacıyla yönlendirilecektir. Ama eylemin bütün örüntüsü çoğu kez, varmış gibi kabul edilen amaçları içeren bir modelle açıklanabilmektedir. Tüm iktisatçılar bu tür modellere aşinadır. Puviani mali sürece bu şekilde yaklaşmıştır. Onun bu soruya cevabı genel bir hipotez biçiminde ortaya konulmuştur. Hâkim grup, mümkün olduğu ölçüde, mali aldanmalar yaratmaya çalışır; bu aldanmalar da vergi mükelleflerinin, kendilerine yüklenen vergilerin gerçekte olduğundan daha az külfetli olduğunu düşünmelerine yol açar. Aynı zamanda, başka bazı aldanmalar da yaratılır; bunlar da yararlanıcıların, kendilerine sağlanan kamu mal ve hizmetlerinin değerlerini gerçekte olduğundan daha yüksek görmelerini sağlar. Vergi ve harcama kurumları bütünüyle bu aldanmalar bütününe yaratacak şekilde düzenlenmiştir. Puviani, temel hipotezini sınamak üzere mevcut mali yapıları incelemeyi önermiştir. Gerçek dünyadaki mali kurumların evrimini ne ölçüde bu şekilde açıklamak mümkündür?

PUVIANİ'NİN KURUMSAL DÜZENİ

Puviani, hipotezini oldukça genel bir biçimde ortaya koymuş ve bazı durumlarda neredeyse tanınmayacak kadar genişletmiştir. Yine de ele aldığı bazı kurumlara kısaca göz atmak ve bunları aldanma hipotezi çerçevesinde nasıl yorumladığını görmek faydalıdır. Bütçenin her iki yönü de dahil edilmiştir; aldanmalar hem vergiler hem de kamu harcamaları aracılığıyla yaratılmaktadır. Bununla birlikte, vergi boyutu daha belirleyicidir ve bir miktar daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

*Vergilendirmede mali aldanma*⁸. Vergilerin uygulanması ve tahsil edilmesinde aldanma, çeşitli özel yollarla ortaya çıkabilir; bunların hepsi aynı derecede önemli veya günümüz koşullarında geçerli değildir. Bu farklı yollar, sırasıyla listelenip ele alınabilir.

1.Kamu hizmetlerinin üretilmesi ya da sunulmasında fiilen kullanılan toplam kaynak miktarı ile bu toplam içindeki bireysel pay arasındaki ilişki, vergi mükellefleri açısından çoğu zaman net biçimde görülememektedir. Başka bir ifadeyle, kamu harcamalarının fırsat maliyetine ilişkin bireysel yükümlülükler

⁸ Bu bölümde sunulan özet iki kaynağa dayanmaktadır: Puviani, Kamu Gelirlerinde Aldanma Teorisi (Teoria Della Illusione Nelle Entrate Pubbliche); ve Fasiani, Maliye Biliminin İlkeleri (Principii Di Scienza Delle Finanze), Bölüm III.

gizlenmiş olabilir. Bu tür aldanmalar, vergi sisteminin en az beş farklı kurumsal yapısı içerisinde ortaya çıkabilmektedir.

İlk durum, kamuya ait alanlardan sağlanan gelirlerin devlet faaliyetlerini finanse etmede kullanılmasıdır. Bu durumda, bireysel vergi mükellefleri, söz konusu gelirler bu amaçla kullanılsa vergilerin daha düşük tutulabileceğini fark edemezler. Bu konuya ayrıntılı olarak girilmesine gerek yoktur. Tarihsel olarak kamu arazileri ve kaynakları, devlet gelirlerinin önemli bir bölümünü oluşturmuştur; ancak son yüzyılda sosyalist olmayan devletlerde bu kaynak giderek önemsizleşmiştir. Buna karşılık sosyalist devletlerde, devlet işletmelerinin kârları kamu hizmetlerinin finansmanında kullanılmaya devam etmekte ve Puviani'nin belirttiği aldanma, bu hizmetlerin genişlemesine yönelik toplumsal kabullenışı destekleyen bir unsur olarak varlığını sürdürmektedir.

Bu geniş grubun içinde yer alan ikinci durum ise bizim açımızdan daha önemlidir. Aldanma, verginin bireyin özel mal ve hizmetler için yaptığı ödemenin içine gizlenmesiyle ortaya çıkmaktadır. Bu durum, genellikle özel tüketim vergilerinde görülmektedir. Burada vergi, özel bir mal veya hizmetin fiyatına dâhil edilir. Birey, bu koşulda yaptığı tüketim tercihlerinde, vergiyi de içeren fiyatın, diğer malların fiyatlarıyla aynı oransal ilişkiyi sürdürmesine dikkat etmek zorundadır. Ancak bu ayarlama sürecinde, bir kamu malı ya da hizmeti için ödeme yaptığına dair açık bir farkındalık gelişmemektedir. Dolayısıyla birey, ödediği verginin miktarını tam olarak bilmediği gibi, bazı durumlarda verginin varlığından bütünüyle habersiz olabilmektedir. Puviani'ye göre, verginin uzun süre yürürlükte kalması bu aldanmayı daha da pekiştirir. Başlangıçta, bir özel malın fiyatı vergi nedeniyle arttığında, bu durum tüketici tarafından açıkça fark edilebilir. Fakat söz konusu uygulama uzun dönem boyunca devam ettiğinde, vergi mükellefi açısından fırsat maliyeti artık hissedilmez hale gelmektedir.

Kamu borcu, Puviani'nin ilk geniş kategorisine dahil ettiği üçüncü durumdur. Puviani, temel Ricardocu görüşü kabul etmiştir, yani tek seferde ödenen toplu bir vergi ile aynı tutarın belirli bir oranının süresiz yıllık vergiler yoluyla ödenmesi, gerçek anlamda eşdeğerdir. Ancak Puviani'ye göre, kişisel vergi mükellefleri bu iki alternatifi aynı şekilde değerlendirmemektedir. İlginç bir biçimde Puviani, kamu borçlanmasının gerektirdiği gelecekteki vergi ödemelerinin bugünkü değere indirgenmemesi veya sermayeleştirilmemesi ihtimalini ayrıntılı olarak tartışmamakta; baştan bunun zaten gerçekleştiğini varsaymaktadır.

Buna rağmen Puviani, borçlanma yoluyla elde edilen kaynakların, yıllık vergilerle geri ödenecek olmasına rağmen, tek seferlik büyük bir vergiye kıyasla daha az dirençle karşılanacağını savunmaktadır. Buradaki aldanma, kamu borçlanması çerçevesinde bireyin hâlâ bir sermaye değeri üzerinde kontrol sahibi olduğu izleniminden kaynaklanmaktadır. Oysa bu sermaye değeri, gelecekteki vergilerin sermayeleştirilmiş yükümlülüğüyle bütünüyle dengelenmiştir. Buna rağmen birey, söz konusu varlık kontrolünü elinde tutmayı tercih ettiği için süresiz yıllık vergi ödemesini kabullenir. Puviani'nin “varlık aldanması” adını verdiği bu durum, yalnızca kamu borçlanmasında değil, özel borç ilişkilerinde de geçerlidir⁹.

Puviani'nin ilk kategorisine dâhil ettiği dördüncü ve açıkça önemli olan durum, kamu mal ve hizmetlerinin enflasyon yoluyla, yani para yaratılmasıyla finanse edilmesidir. Bu tür bir finansman biçimi, bireyin finanse edilip sunulan hizmetlerin maliyetindeki kendi payını tespit etmesini oldukça güçleştirmektedir. Puviani, para enflasyonunun, tam istihdam koşullarında dolaylı vergilendirme ile benzer etkiye sahip olduğunu doğru biçimde belirtmektedir.

Mali mekanizmayı elinde bulunduran iktidar grubunun, bireyin devlet hizmetlerinin toplam maliyetindeki kendi payını gizleyen bir aldanma yaratabileceği son yol, sahte vaatlerde bulunmaktır. Bu, özellikle bireyi, çeşitli harcama programlarının geçici ve kısa süreli olduğuna inandırma biçiminde ortaya çıkar. Oysa söz konusu programlar başlatıldıktan sonra devam ettirilecektir. Bu yolla vergi mükellefi, başlangıçta öngördüğünden çok daha yüksek bir maliyete maruz kalmaktadır. Ayrıca bir program başlatıldıktan sonra, mükellefe söz konusu programın sürdürülmesi için geleneksel ‘batık maliyet’ gerekçesi sunmak oldukça kolaydır.

2. Kamu mal ve hizmetlerinin gerçek maliyetlerini gizlemek, mali aldanma yaratmanın tek yolu değildir; ancak muhtemelen en önemlisidir. İkinci kategori, ödeme yükümlülüğünü vergi mükellefinin ‘elverişli’ görme eğiliminde olduğu bir zaman dilimine veya olaya bağlayacak şekilde tasarlanmış durumları içermektedir. Puviani'nin burada ortaya koyduğu yaratıcı fikir, bireysel kararların geçici koşullardan etkilenebileceğini ve bireyin tutumunun bu koşullara bağlı olarak önemli ölçüde değişebileceğini kabul eder. Poker oyunlarında yaygın olan şu söz

⁹ Bu konuları burada bir makalede ayrıntılı olarak ele aldım: Kamu Borcu, Maliyet Teorisi ve Mali Aldanma (Public Debt, Cost Theory, and the Fiscal Illusion), James M. Ferguson'ın derlediği Kamu Borcu ve Gelecek Nesiller (Public Debt and Future Generations) adlı eserde (Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 1964) yer almaktadır.

buna örnektir: ‘En çok kazanan içkileri ısmarlar.’ Oysa oyunun o akşamki özel koşulları dışında kazanan, arkadaşlarına kıyasla ikramı karşılama daha yetersiz olabilir. ‘Dürtüsel satın alma’ da pazarlama davranışında önemli bir olgudur; ancak sıradan tüketici tercihlerindeki önemi, pazarlama sürecinin tekrarlılığı nedeniyle azalmaktadır. Temel tüketim malları, örneğin panayırda satılan oyuncaklar gibi dürtüsel bir şekilde satın alınmamaktadır. Birey, kamu hizmetlerini ne kendi isteğiyle satın almakta ne de ani bir dürtüyle edinmektedir. Ancak Puviani’ye göre, vergi sistemi öyle düzenlenirse ki birey vergiyi yalnızca çok olumlu sonuçlar doğuran bir olayın gerçekleştiği dönemde öderse, kamu mal ve hizmetlerinin gerçek maliyetleri daha az ağır hissedilecektir. Vergi sisteminin farklı kurumları bu durumu kısmen açıklayabilir; ancak bu etkinin gerçekten katı anlamda bir aldanma olup olmadığı tartışmaya açıktır.

Devir, miras ve bağış üzerinden alınan ve alıcıya yüklenen vergiler, bu konuda iyi bir örnek oluşturmaktadır. Örneğin, zengin bir amca vefat etmiş ve beklenmedik bir şekilde yeğenine bir milyon dolarlık miras bırakmış olsun. Bu durumda, miras vergisinin ilan edildiği anda alınması, mirası devralanın gözünde, aynı miktardaki normal bir verginin, örneğin mirası aldıktan beş yıl sonra ödemek zorunda kaldığı durumda yaratacağı etkiyle eşdeğer şekilde hissedilmeyecektir. Aynı mantık, varlık transferleri üzerindeki tüm vergiler için geçerlidir. Marjda gerçekleşen işlemler hariç olmak üzere her türlü alışveriş, tarafların her ikisi için de net kazanç sağlamaktadır. Dolayısıyla, görünür bir kazancın ortaya çıktığı anda, yani işlemin tamamlanması sırasında alınan bir vergi, mükelleflerin gözünde, aynı tutardaki bir verginin farklı bir zamanda alınmasına kıyasla daha az ağır algılanmaktadır.

3. Mali aldanmayı yaratmanın üçüncü yolu, daha önce tartışılan yöntemle yakından ilişkilidir ve hatırlanmaya değer veya keyifli olaylar sırasında sağlanan nominal hizmetler için alınan açık ücretlerde görülmektedir. Puviani, bu bağlamda evlenme ruhsatı ücretleri, avcılık lisansları, eğlence lisansları, diploma ücretleri gibi örnekler vermiştir. Biraz farklı ama benzer bir mantıkla, iskambil kâğıdı, bilardo masası ve piyango biletleri üzerindeki vergiler de bu şekilde açıklanabilir. Sadece işletme açılışı sırasında alınan işyeri lisans ücretleri ise, genellikle tüm potansiyel yöneticilerin iyimser tutumlarıyla anlaşılabilir.

4. Puviani’ye göre egemen sınıf, toplumsal konulardaki kamuoyu değişimlerinden yararlanmakta ve bu değişimleri yeni vergiler koymak için bir dayanak olarak kullanmaktadır. Eğer toplumda belli bir görüş hâkimse, bu durum vergi yükünü olduğundan daha hafif göstermektedir. Ancak Puviani, zengin grupların fakir

sınıfların ayaklanmasından korktuğu dönemlerde, yoksullara gelir aktarmayı amaçlayan vergilerin daha kolay kabul edildiğini öne sürerken hipotezini biraz fazla genişletmiş görülmektedir. Bununla birlikte, bazı vergilerin, belirli grupların diğer toplumsal değişimleri kabullenmesini sağlamak amacıyla bilerek getirildiği yönündeki argümanı kısmen geçerlidir. Nitekim ticari kârlar üzerinden alınan vergiler çoğu zaman işçi gruplarına verilen bir taviz gibi sunulmakta ve iş dünyasına bu şekilde gerekçelendirilmektedir. Puviani'nin bu konudaki yorumları dikkat çekici olsa da aldanma hipotezi açısından somut sonuçlar çıkarmaya pek elverişli değildir. Görünüşe göre Puviani, bazı vergilerin toplumsal grupların siyasi faaliyetleri sonucunda nasıl ortaya çıktığını açıklamak ile bireylerin vergilere verdikleri tepkileri açıklamak arasında net bir ayrım yapmamaktadır. Oysa mali aldanma yalnızca bireysel tepkilerde gözlemlenebilmektedir.

5. Puviani, yönetici sınıfın bir verginin genel kabulünü sağlamak amacıyla, vergi yükünün onaylanmaması hâlinde siyasal toplumu en ağır sonuçlarla tehdit edeceğini savunduğunda biraz daha sağlam bir zeminde durmaktadır. Bu tür korku taktikleri, belirli vergi önerilerine alternatifleri gerçekte olduğundan daha kötü gösterme eğilimindedir ve bu taktikler etkili olduğunda, bireylerin tepkilerini şekillendirebilecek bir mali aldanma yaratıldığı açıktır. Modern mali ortamlarda bu tür taktikler, vergi tarafına kıyasla harcama tarafında daha tanıdık görünmektedir ve artık bürokrasinin, belirli harcama programları hayata geçirilmez ve sürdürülmezse temsilci meclisi ve yurttaşları felaket sonuçlarıyla tehdit etmesi az çok beklenen bir durum haline gelir.

6. Bir bireyin toplam vergi yükü, birkaç büyük vergi yerine çok sayıda küçük vergiyle karşı karşıya kalacağı şekilde parçalanabildiği ölçüde, aldatıcı etkiler ortaya çıkabilmektedir. Örneğin, bir bireyin ödediği tüm vergiler kişisel gelir üzerinden alınan tek bir vergiye yoğunlaştırılıysaydı, kişi muhtemelen kamu hizmetlerini desteklemek amacıyla katlandığı fedakârlığın çok daha fazla bilincinde olurdu. Bu nedenle, Puviani'ye göre, tekelci devletlerde mali sistemler genellikle karmaşık bir yapı sergiler ve genel, geniş tabanlı vergilere görece daha az dayanır.

7. Vergi alanında aldanma yaratmanın son ve önemli bir yolu, bireyin verginin nihai yükünü kimin taşıdığını kesin olarak bilemeyeceği durumlarda ortaya çıkar. Yüklenme yerinin belirsiz olduğu bu tür vergiler, ilk kategoride ele alınanlarla ve önceki bölümlerdeki bazı tartışmalarla yakından ilişkilidir. Bu belirsizlik, aldanma olarak nitelense de nitelendirilmese de mali tercihler üzerinde kayda değer bir etki yaratmaktadır.

Kamu harcamalarında mali aldanma. Puviani'nin temel analizleri, mali hesabın harcama tarafına da genişletilmiş olsa da burada uygulanabilirliği görece daha sınırlı görünmektedir. Vergilerin konulmasına ilişkin bazı noktalar, tersine çevrilerek harcama programlarına da uyarlanabilir. Bununla birlikte, Puviani harcama tarafında daha yaygın uygulamaların öne çıktığını vurgulamıştır. Bunların en önemlilerinden biri, hükümetlerin bütçe programlarının kapsamını ve gerçek niteliğini kamuoyundan gizleme eğilimidir. Mali sistemlerin tarihsel gelişimini izleyen Puviani, yüzyıllar boyunca devlet hesabı ile hükümdarın kişisel hesabı arasında herhangi bir ayırım yapılmadığını belirtmiştir. Bu temel ayırım nihayet sağlandığında bile, hükümdarın vergi gelirlerini gizli biçimde harcama hakkı korunmuştur. Zamanla, temsilci meclise karşı hesap verme sorumluluğu tesis edilse de bu noktada dahi yönetici sınıf ek vergilerin onayını sağlamak amacıyla harcama ihtiyaçlarını abartma ve gerçek durumu gizleme eğilimini sürdürmüştür.

Önceki dönemlerde, sistematik muhasebe ve bütçe tekniklerinin bulunmaması, bu yolla aldanma yaratma imkânlarını büyük ölçüde artırıyordu. En modern bütçe sistemlerinde bile bütçenin karmaşıklığı ayrıntılı bir incelemeyi neredeyse imkânsız kılmaktadır. Yurttaş ise en iyi ihtimalle kamu kaynaklarının nasıl tahsis edildiği konusunda yetersiz bilgi sahibi olmaktadır. Bu zorunlu cehalet ortamında, hükümetler bütçe kalemlerini manipüle ederek daha büyük meblağların popüler programlara ayrıldığı izlenimini görece kolay biçimde yaratabilmektedir.

PUVIANI'NİN KATKISININ DEĞERLENDİRİLMESİ VE DEMOKRATİK ORTAMA UYGULANMASI

Puviani'nin tartışmalarını ayrıntılı biçimde aktarmaya yönelik bir çaba gösterilmemiştir. Onun birçok görüşü, 1960'lar bağlamında eskimiş görünmektedir. Bununla birlikte, çağdaş bir eleştirmenin, temel kavramın hâlâ koruduğu güncellikten etkilenmemesi mümkün değildir. Puviani hipotezi, mali yapıya farklı bir açıdan bakma imkânı sunmakta ve modern bir devlet bağlamına uygulandığında dahi belirli ölçüde yararlı olabilmektedir.

Puviani, mali sistemin daha geniş ve kapsayıcı bir siyasal toplum içinde yer alan yönetici bir sınıf, yani bir elit tarafından örgütlendiği varsayımıyla hareket etmiştir. Puviani'nin fikirlerinin modern bir uzantısında Fasiani, “Tekelci Devlette Kamu Maliyesi” başlıklı eserinde mali aldanma konusunu ele almıştır. Biz ise bu çalışmada bilinçli olarak farklı bir siyasal çerçeveyi benimsemekteyiz. Siyasal

yapının temelde demokratik olduğunu ve mali kararların, doğrudan ya da dolaylı bir oylama süreciyle, siyasal topluluğun tüm üyeleri tarafından nihai anlamda alındığını varsaydık. Ancak siyasal varsayımlardaki bu farklılık, Puviani'nin analizinin değerini ortadan kaldırmak zorunda değildir. Fasiani'nin de belirttiği gibi, en demokratik devletlerde bile elitist modele ait tüm izler nadiren ortadan kalkmakta ve bu izler var olduğu sürece, Puviani analizi kendi koşulları içinde geçerliliğini korumaktadır. Burada Fasiani'den bir adım daha ileri gitmek gerekir: Tamamen demokratik bir ortamda bile, mali kurumlar, kuruluş amaçları ne olursa olsun, mali aldanmalar yaratma eğilimleri açısından analiz edilebilmekte ve sınıflandırılabilir. Bu çalışma, kurumların nedenine odaklanmayan, onları oldukları gibi kabul eden ve etkilerini analiz etmeye çalışan temel olarak olumlu bir yaklaşımı benimsemektedir. Bu tür bir yaklaşımda, siyasal ortam, önceki bölümlerde görüldüğü kadar belirleyici değildir. Tıpkı Puviani analizinin, mali tercihlerin demokratik bir bağlamda ele alındığı bu çalışmaya ek olarak sunulabileceği gibi, bizim çalışmamız da Puviani analizine tekeli bir ortam bağlamında eklenebilir. Önceki bölümlerdeki tartışmalar, mali tercih teorisi yerine bir "mali tepki" teorisi geliştirecek şekilde uyarlanabilir ve bu bağlamda da anlamlı hale getirilebilir.

MODERN SİSTEMLERDE MALİ ALDANMALAR

Puviani, mali süreci, İngilizce kaynaklı eleştirmenlerin kullandığı pencereden farklı bir bakış açısıyla incelemiştir. Ona göre kurumlar, yönetici sınıfın bilinçsiz biçimde yönetilenleri sömürme motivasyonu ile açıklanmalıydı. Ancak daha yakından bakıldığında, Puviani'nin esas olarak yaptığı şeyin, mali örgütlenmeye ilişkin bazı normları, faydacılar tarafından da yaygın biçimde kabul edilenleri, açıkça ortaya koymak olduğu görülmektedir. İlginç bir şekilde, demokratik bir bağlama uygulanabilir kamu maliyesi teorisi İngiliz geleneğinde hiç geliştirilmemiştir. Neoklasik iktisat ve faydacı etik çerçeveden, bunun yerine ağırlıklı olarak Edgeworth ve Pigou tarafından geliştirilen "en az toplam fedakârlık" vergi ilkesi ortaya çıkmıştır. Bu ilke, dikkate değer bulunacaksa, norm olarak Puviani'nin mali aldanmasıyla yakından ilişkili olarak değerlendirilmelidir; çünkü aldanma yaratmanın amacı, vergi mükellefi için toplam fedakârlığı minimize etmekten ve dolayısıyla vergi mükellefi direncini azaltmaktan başka bir şey değildir. Puviani bir siyasal realisttir ve hükümeti hem despotik hem de iyiliksever olarak varsayma iddiasında bulunmamıştır. Buna karşılık Edgeworth-Pigou ilkesi, yalnızca despotun tamamen iyiliksever ve mutlak yetkiye sahip olduğu bir despotik ortamda uygulanabilir. Bu nedenle demokratik bir bağlamda açıkça geçersizdir; zira despot,

vergi mükellefinin tepkisi konusunda açıkça kaygılanmak zorunda değildir ve bu nedenle mutlak güç sahibi olmalıdır. Her iki kavramda da ister Puviani'nin yaklaşımı ister Edgeworth-Pigou olsun, vergi tarafı harcama tarafından bağımsız olarak ele alınmakta ve bu, elbette, demokratik olmayan bir çerçeveyi varsaymaktadır. Demokratik bir ortamda ise ne “en az toplam fedakârlık” ne de “aldanma yoluyla hissedilen yükün minimize edilmesi” mali örgütlenme için uygun bir norm olarak kabul edilebilir. Bunun yerine norm, bireylerin, kolektif karar alma kurumlarının yapısı aracılığıyla kamu mal ve hizmetlerini satın almalarına olanak tanıyacak şekilde olmalıdır; böylece bireylerin bu mal ve hizmetlerle özel piyasa süreçleriyle üretilenler arasında yaptıkları tercihlerin mümkün olduğunca tarafsız ve çarpıtmaya uğramamış kalması sağlanır.

Klasik iktisatçılara geri dönülerek Adam Smith'in ortaya koyduğu vergi ilkelerine bakıldığında mükellef için uygunluk bir norm olarak görülmektedir. Vergiler, ödemeyi mümkün olduğunca kolay ve uygun hâle getirecek şekilde konulmalıdır. Bu norm, birçok ders kitabında tekrar edilmiştir. Puviani'nin kavramında yönetici sınıfı motive eden ilkeye bu uygunluk normunun yaklaşması şaşırtıcı değildir. Vergi kurumlarına, esas olarak kolaylık ölçütü nedeniyle kabul edilenlere bakıldığında, bunlar Puviani modeli çerçevesinde incelenmeye uygundur.

Puviani'ye göre yönetici sınıf, vergi mükellefini iyimser aldanmalarla yönlendirmeye çalışmaktadır; yani mükellefe, ödediklerinden daha fazlasını aldıkları ve alternatif kurumsal düzenlemeler altında olacağından daha az ödediği izlenimi verilmektedir. Bu durum, vergi direncini azaltmakta ve kamu gelirlerinin toplanmasını kolaylaştırmaktadır. Ancak motivasyonlar bir kenara bırakılarak kurumlar yalnızca mevcut işleyişleri açısından incelendiğinde, mali aldanmaların mutlaka iyimser nitelikte olacağı sonucuna varılamamaktadır. Kurumların yapısı veya işleyişi, vergi mükellefinde kötümser aldanmalar yaratacak şekilde de işleyebilmektedir; örneğin mükellef, ödediği verginin karşılığında beklediğinden daha az fayda elde ettiğini düşünebilmektedir. Bu nedenle mali aldanmaların yönü, kurumların somut işleyişine bağlı olarak değişebilmektedir.

Vergi ödemeleri için gelirin alıkonulması. İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana Amerika Birleşik Devletleri'nde, kişisel gelir vergisinin önemli bir bölümü, çalışanlara ödenen maaş ve ücretlerden doğrudan kesinti yapılarak tahsil edilmektedir. Bu sistemde işveren, fiilen bir vergi tahsildarı gibi hareket etmekte; çalışan ise maaş ya da ücretinin vergiye karşılık gelen kısmını doğrudan eline alamamaktadır. Amerikan gelir vergisi sisteminde büyük bir reform olarak sunulan

bu uygulama, neredeyse bütünüyle vergi mükellefine sağlanan kolaylık gerekçesiyle savunulmuştur. Ancak Puviani'nin hayaleti bugün var olsaydı, bu kesinti yöntemini, neredeyse klasik anlamda bir mali aldanmanın kaynağı olarak işaret etmekte tereddüt etmeyecekti.

Gelir vergisinin maaş ve ücretlerden kaynağında kesinti yoluyla tahsil edilmesi, Puviani'nin, vergi mükellefinin kamu hizmetlerini finanse etmenin fırsat maliyetini görmesini perdelemeye eğilimli kurumlar şeklinde tanımladığı birinci kategorisine son derece uygun düşmektedir. Kişi, gelirini eline almadan önce bir kısmı vergi olarak kesildiğinde, kamu hizmetlerinin gerçek maliyetini, doğrudan bir ödeme gerçekleştirdiğinde hissedebileceği ölçüde algılayamamaktadır. Bu bakımdan, gelir vergisinin kaynağında kesinti yöntemi, bireysel davranışları, dolaylı verginin etkisine benzer bir biçimde etkilemektedir.

Bu durum, vergi reformlarında mükellef açısından kolaylık ilkesinin dikkate alınmaması gerektiğini mi ima etmektedir? Vergi mükellefinin vergilerini, olabilecek en zahmetli şekilde ödemesi mi sağlanmalıdır? Bu yönlü soruların cevapları, kuşkusuz olumsuz olmaktadır. Kaynakta kesinti ve kazanıldığı anda ödeme uygulamaları getirilmeden önce, bireysel mükellefler yıllık vergi yükümlülüklerinin tamamını tek seferde, genellikle bahar aylarında hesap kapatma döneminde ödemek zorunda kalmaktaydılar. Bu uygulama, muhtemelen iyimser değil, aksine kötümser bir aldanma yaratmakta ve hükümetin maliyetini, görece uygun bir bağlamda, olduğundan daha yüksek göstermekteydi. Kavramsal açıdan “ideal” bir kurumsal düzenleme, bireylerin kamu mal ve hizmetleri için ödemelerini, dayanıklı tüketim mallarının finansmanında en uygun buldukları yöntemlere benzer bir biçimde gerçekleştirmelerine imkân tanımaktadır. Kaynakta kesinti dışında veya onun üzerinde kalan gelirler için verilen beyanname üzerinden yapılan üç aylık vergi ödemeleri, genel olarak, gelir vergisi yapısına karşı “mantıklı” bir tepkiyi teşvik etmektedir. Asıl sorunlu görülen husus ise, bilinçli bir transfer duygusunun olmaması, yani aylık ya da üç aylık bir ödeme bildiriminin bulunmamasıdır. Bu eksiklik, Puviani'nin tanımladığı türden bir mali aldanma oluşmasına zemin hazırlamaktadır¹⁰.

¹⁰ Bir miktar farklı sonuçlara ulaşan bir tartışma için bkz. Francesco Forte, Gelir Vergilerinde Kaynaktan Kesinti Yöntemi Üzerine Gözlemler (Osservazioni Sul Metodo Della Trattenuta Alla Sorgente Nelle Imposte Sul Reddito), Gaetano Zingali Onuruna Çalışmalar (Studi in Onore di Gaetano Zingali) (Milano: Giuffrè, 1965), s. 209-230.

Gelir vergisi tarife yapısında artan oranlılık. Daha önce belirtildiği üzere, Puviani'nin tanımladığı anlamda özel bir aldanma tasarımı yapılmamış olsa dahi, vergi sisteminin örgütlenişi içinde hem iyimser hem de kötümser aldanmalar ortaya çıkabilmektedir. Bu bağlamda, artan oranlı vergi tarifesinin bizzat kendisinin, mükellef açısından vergi yükünün olduğundan daha fazla hissedilmesine yol açtığı sezgisel olarak makul görünmektedir. Buradaki etki, ortalama vergi oranı ile marjinal vergi oranı arasındaki farklılıktan kaynaklanmakta ve bireylerin genellikle vergi yükünü marjinal oranlar üzerinden değerlendirme eğiliminde olmalarından beslenmektedir. Eğer böyle bir aldanma mevcutsa, bu durum, vergi oran yapısına ilişkin tartışmaların gerek popüler basında gerekse siyasi söylemlerde sıklıkla marjinal oranlar üzerinden yürütülmesiyle de pekiştirilmektedir.

Bazı durumlarda, bireylerin kararlarını analiz edebilmek için marjinal vergi oranı dikkate alınması gereken ölçüt olmaktadır. Nitekim birey, özel sektördeki davranışlarını ayarlarken, yani ne kadar vergilendirilebilir gelir elde edeceğine karar verirken, marjinal oranlar üzerinden hareket etmektedir. Ancak, kamusal mal ve hizmetlerin hangi düzeyde sunulması gerektiğini belirlemeye çalışırken ve bu hizmetlerden sağladığı faydaları kendisine yüklenen vergi maliyetleriyle karşılaştırırken, bireyin ortalama vergi oranlarını ve bu oranların toplam kamu gelir ihtiyacına göre nasıl değiştiğini dikkate alması gerekmektedir. Bununla birlikte, artan oranlı vergi yapısı bireyi yanlış yönlendirmekte ve kamu mal ve hizmetlerini, sanki negatif miktar indirimi uygulıyormuş gibi, yani artan marjinal fiyatlarla elde ediliyormuş şeklinde algılamasına yol açmaktadır¹¹.

Buradaki varsayımın bir sonucu olarak, bireyin, kendi vergi yükü her iki sistemde de aynı kalmasına rağmen, artan oranlı vergilendirme yerine oransal gelir vergisi uygulandığında daha fazla kamu hizmeti talep etme eğiliminde olacağı öne sürülmektedir. Bu çıkarım en azından kavramsal düzeyde test edilebilmektedir.

Sosyal güvenlik vergileri. Amerika'daki modern yaşlılık ve hak sahipleri için uygulanan sigorta sistemi, Puviani'nin eleştirilerine oldukça uygun bir örnek oluşturmaktadır. Sistemin ayrıntılarını bilmeye gerek kalmadan, "sigorta" adı altında sunulmasının, katılımcılara maliyet ve faydaların gerçek boyutlarını olduğundan farklı gösterdiği kolayca anlaşılmaktadır. Bunun kurucular tarafından

¹¹ Miktar arttıkça marjinal fiyatın yükselmesi durumunda, seçim, kişinin kendi optimum tercih ettiği miktardan daha azını seçmesine yol açacak şekilde bozulur. Bu etkinin yönü, miktar indirimi uygulanarak yapılan ayarlamının etkisinin tam tersidir.

bilinçli bir tercih olup olmaması önemli değildir. Asıl mesele, federal bütçe süreçlerinin dışında, bağımsız bir fon gibi gösterilen bu sistemin, özel sektör standartlarına göre mali açıdan sağlam olmamasıdır. Sistemin varlığını sürdürebilmesi ise büyük ölçüde Hazine'nin, her yıl ortaya çıkan ödeme taleplerini karşılamaya devam etmesine bağlıdır. Sosyal güvenlik sistemine katkıda bulunanlar, aldıkları faydaların yalnızca küçük bir kısmını gerçekten finanse etmektedirler; özellikle de 1966 yılına gelindiğinde durum böyledir. Geriye kalan kaynaklar ise, ileride sisteme girecek olanlardan toplanan cari vergilerle sağlanmaktadır. Mevcut katılımcı, kendi vergilerindeki düzenli artışları ve işvereni üzerinden nominal olarak alınan payı, emekliliği için birikim yapıldığı düşüncesiyle kabul ettikçe, bu artışlara, gerçekte mevcut emeklilerin ödemelerini karşılamak için gerekli olduklarını bilseydi göstereceğinden daha az direnç göstermektedir. Bu da tipik bir Puviani aldanması yaratmaktadır. Eğer sisteme yönelik gelecekteki hak talepleri ve bu talepleri karşılamak için gerekli vergiler, doğru biçimde iskonto edilerek bugünkü değerleri üzerinden hesaplanacak olursa, sisteme giren birey net olarak maliyetlerin faydalardan çok daha yüksek olduğunu görecektir. Buna rağmen, sisteme girişte yaygın bir hoşnutsuzluğun veya direncin olmaması, bu aldanmanın gerçekten var olduğunu ve etkili şekilde işlediğini göstermektedir. Hatta mevcut sistemin aktüeryal açıdan iflas etmiş olduğunu bilen ve bu mali aldanmayı görebilen bir çalışan için bile, sisteme katılmayı reddetmek rasyonel olmayabilmektedir. Çünkü kişi, kendi emeklilik döneminde de yeni katılımcıların sigorta aldanmasıyla sisteme çekileceğini öngörmektedir. Böylelikle sistem, yaşlılara yönelik gelir transferlerini, mevcut üretken nüfustan sağlanan kaynaklarla sürekli kılmakta ve bunu “emeklilik sigortası katkı payı” görüntüsü altında meşrulaştırabilmektedir. Açıkça görülmektedir ki, eğer aynı mali transferler hiçbir aldanmaya başvurulmadan, doğrudan ve şeffaf bir şekilde önerilmiş olsaydı, siyasi direnç çok daha yüksek olacaktı. Üstelik bu sonuca varmak için, söz konusu transferlerin azaltılması, korunması veya artırılması gerektiğine dair farklı değer yargılarından birine sahip olmak zorunlu değildir¹².

Kurumlar vergisi. Daha önce de belirttiğimiz gibi, şirket gelirlerine uygulanan vergiler, nihai vergi mükellefi açısından önemli bir belirsizlik yaratmaktadır ve bu

¹² Sigorta alanındaki akademik uzmanların yakın zamanda bir Sosyal Sigorta Terminolojisi Komitesi kurduklarını ve bu komitenin, “sigorta” teriminin Federal güvenlik programları için kullanılması uygunluğunu uzun uzadıya tartıştığını belirtmek gerekir. Ancak tartışma büyük ölçüde tanımsal nitelikte kalmış ve terimin kullanılıp kullanılmamasının etkileri ihmal edilmiş gibi görünmektedir. Bkz. C. Arthur Williams, Jr., Social Insurance-Proper Terminology, The Journal of Insurance, XXX (Mart, 1963), ss. 112-128.

durum, bu önemli modern kurumun Puviani'nin son kategorisine dahil edilmesini haklı kılmaktadır. Özel olarak vurgulanması gereken bir diğer özellik ise, şirketin ayrı bir tüzel kişilik olarak vergi statüsüdür. Bu düzenleme, kamu hizmetlerinin gerçek maliyetlerinin bireyden gizlenmesini daha da kolaylaştırmakta, çünkü nihai vergi mükellefi her zaman birey olmaktadır.

Gelir vergisinde ortalama uygulaması. Amerika Birleşik Devletleri'nde kamu maliyesi alanındaki akademik uzmanlar arasında, artan oranlı gelir vergisi kapsamında ek ortalama uygulamalarının getirilmesi konusunda neredeyse evrensel bir destek bulunmaktadır. 1964 vergi yasasında yer alan bu yöndeki kapsamlı reformlar da geniş çapta övgüyle karşılanmıştır. Puviani, tamamen farklı bir yaklaşımdan hareketle, eşitlik veya adalet kaygısı gütmeksizin, önceki reform girişimlerinin başarısızlığını açıklayabilir ancak 1964 reformlarını kendi hipotezi çerçevesinde öngöremezdi. Eğer tek kriter, vergi mükelleflerinin direncinin minimize edilmesi olsaydı, ortalama uygulamaları, Puviani'nin yöneticilerinin ilgisini çekecek bir reform niteliğinde olmazdı. Şans eseri gelir elde eden, zaman zaman şanslı çıkan veya geliri dalgalanan birey, psikolojik olarak, sabit gelire sahip komşusuna kıyasla vergi ödemeye daha isteklidir. Bu açıklama çerçevesinde, ortalamaya tabi tutulmamış artan oranlı gelir vergisi, bir mali aldanma aracı olarak işlev görebilmektedir. Öte yandan, 1964 reformları, Puviani'nin aldanma hipotezini normatif anlamda açıkça çürütmektedir.

Sermaye kazançlarının vergilendirilmesi. Gelir vergisi kapsamında sermaye kazançlarının ele alınışı, ortalama uygulaması sorunuyla yakından ilişkilidir. Kazançların hâlen nispeten avantajlı şekilde vergilendirilmesinin bir nedeni, düzenli gelir vergisinde etkili bir ortalama düzenlemenin bulunmamasıdır. Puviani'nin modeline göre, kazançlar üzerinde vergi uygulaması açıkça yapılmalı, hatta olağan gelirlere kıyasla daha sıkı olmalıdır. 1964 yılı ortalama uygulama reformlarında olduğu gibi, kazançların avantajlı vergilendirilmesi, Puviani'nin temel görüşünü, yani mali kurumların evriminde temel motivasyonun aldanma yaratmak olduğunu, normatif anlamda çürütme eğilimindedir.